

LA POBLACIÓ CIVIL: VÍCTIMA PRINCIPAL DE LES GUERRES

JORDI ARMADANS

Polítolleg, periodista i analista de conflictes, seguretat i pau

Tota guerra és, per definició, un espai de destrucció. La violència desfermada ho arasa tot: territoris, infraestructures, edificis, ciutats, serveis, vides, progrés i esperances. I tot allò que en queda en surt profundament malmès.

Com s'ha pogut comprovar reiteradament, la guerra acull i potencia tota mena d'actes brutals. Les consignes inicials, les dinàmiques de la batalla i el cicle infernal d'odi-por-venjança es retroalimenten sense fi. En una guerra, i en tot context d'elevada i sostinguda violència, tendeixen a desaparèixer els límits i els controls mentre es produeixen nombroses violacions dels drets humans que, sovint, resten impunes i acaben infligint encara més dolor a qui les ha patides.

El principal recurs de les guerres clàssiques sempre havia estat l'ús extensiu i intensiu de persones, en forma de soldats. I tot i que, lògicament, a l'hora d'analitzar els impactes d'una guerra sempre hem de separar les baixes civils de les militars, caldria evitar impressions falses: que les víctimes siguin soldats no vol dir que necessàriament siguin persones convençudes de fer la guerra, sinó que sovint són persones, normalment joves, enviades al front contra la seva voluntat i no sempre amb la preparació tècnica ni la formació adequades. En moltes guerres, la tropa ha estat, literalment, carn de canó. Carn de canó per a satisfer desitjos imperials, ànsies de poder i deliris personals de líders que envien la gent a la guerra mentre ells en queden al marge.

Però, òbviament, un dels elements més alarmants de les guerres és el seu impacte enorme sobre la població civil, la gent que no té cap mena de participació ni decisió

sobre el conflicte, però que en pateix totes les conseqüències. Conseqüències de tota mena i que, sovint, se superposen: en primer lloc, la por, l'angoixa i el patiment general per les restriccions econòmiques i socials solen afectar bona part de la població; en segon lloc, i més específicament, els moviments massius de la gent que es veu més afectada pels combats i mira de fugir-ne; i, finalment, la gent que rep els impactes directes de la violència. A vegades, com a «danys col·laterals» d'estratègies que no tenen cap preocupació per estalviar patiments a la ciutadania, en altres ocasions perquè, clarament, atacar els civils esdevé un dels objectius del conflicte mateix. També, perquè en un context de guerra, especialment de caire intern, en què els discursos d'odi s'escampen amb facilitat, sovint la mateixa població acaba directament enfrontada. I, com sempre en un context de vulneracions massives dels drets humans, ens hem de preguntar per les dones. Perquè, a més dels impactes generals, les dones –pel simple fet de ser dones– pateixen de forma afegida unes agressions específiques: maltractaments, abusos, violacions i violència sexual. Finalment, i més enllà de les afectacions físiques, palpables i evidents, cal tenir en compte també les psicològiques: persones que, tot i no haver quedat ferides, queden traumatitzades, i així es projecta l'horror viscut a la guerra molt més enllà del cessament de la violència i dels acords de pau.

La guerra ataca la població civil de moltes i variades maneres: setges i encerclaments de pobles i ciutats (no deixar entrar ni sortir la gent; impedir l'entrada d'aliments; tallar els subministraments bàsics; contaminar recursos necessaris per a la supervivència,

com l'aigua; impedir l'entrada de medicaments, etc.); empresonaments, maltractaments, tortures i desaparicions; bombardejos i atacs sobre àrees poblades; violència i abusos sexuals; neteges ètniques i desplaçaments forçosos; matances massives i, finalment, genocidis. No és estrany, doncs, que la guerra hagi estat definida en termes filosòfics, polítics i jurídics, com a crim contra la humanitat.

Per tot això, des de sempre, però especialment durant el segle XIX, va anar afirmant-se la voluntat de limitar l'impacte de les guerres sobre la població civil. Després, amb el xoc provocat per l'enorme nivell de mortaldat de la Primera i la Segona Guerra Mundial, i la presa de consciència que el desenvolupament tecnològic posat al servei de la destrucció podia conduir a episodis tenebrosos (l'holocaust i les formes d'extermini a gran escala, així com les bombes nuclears d'Hiroshima i Nagasaki), es va acabar impulsant una normativa jurídica internacional que cerca civilitzar al màxim possible l'exercici de la guerra, i obliga els estats a comportar-se i a respectar uns mínims, fins i tot en temps de guerra.

Però factors diversos han contribuït a esquarterar aquesta mínima, molt mínima, contenció. En primer lloc, l'evolució dels conflictes armats al llarg dels anys: de les guerres clàssiques als conflictes de les darreres dècades, la fesomia de la guerra ha canviat molt; de conflictes entre estats a conflictes dins d'una mateixa frontera estatal; de guerres on s'hi enfrontaven grans exèrcits regulars sota uns comandaments ben identificats a la interacció fluctuant i imprecisa de diversos grups armats, molts d'ells irregulars, cadascun amb les seves agendes específiques i amb una xarxa d'aliances, aliats i enemics en transformació constant en funció de la contesa; de guerres executades principalment en camps de batalla o zones frontereres delimitades a una violència que esclata arreu i que afecta

entorns urbans, on és difícil destriar combatents de civils; de l'ús d'armes convencionals pesades a l'ús preferent i intensiu d'armes curtes i lleugeres, més accessibles de comprar –per diners i per volum–, més fàcils de transportar i més difícils de controlar, fet que facilita la proliferació d'eines de guerra i incendia molts conflictes oberts. Tot plegat, entre actors poc definits i volàtils barrejats amb la població civil, amb estratègies militars de curta volada i amb la incapacitat per fer grans accions planificades, l'atac a la població civil «enemiga» –amb la voluntat d'atemorir, de provocar una neteja ètnica, d'aconseguir un territori o, simplement, de cridar l'atenció– ha esdevingut, en aquests conflictes armats de la segona meitat del segle XX i principis del segle XXI, un objectiu en si mateix.

En segon lloc, el menyspreu progressiu envers les Nacions Unides, el multilateralisme i el dret internacional que han practicat les potències mundials i molts països en els darrers anys ha estat letal. En molts d'aquests conflictes armats recents, quan una gran potència hi ha estat implicada –bé directament, bé indirectament a través dels seus aliats–, s'han ignorat consensos i normes. Qualsevol vulneració dels drets humans o incompliment del dret internacional humanitari ha estat denunciat només quan ho feien els altres, mentre que s'ha perdonat o justificat quan ho feien els propis aliats.

Aquestes dues dinàmiques juntes, entre moltes altres, han fet pagar un preu altíssim a la població civil. De fet, malgrat les tres últimes dècades amb xifres relativament baixes (en comparació amb èpoques anteriors) pel que fa a morts per conflictes armats, proporcionalment, ha crescut molt el nombre de civils morts per cada guerra.

Els atacs a zones poblades amb armes explosives, que per definició tenen molt poca capacitat de discriminació i precisió, han esdevingut molt habituals els darrers

anys i han generat un enorme patiment a la població civil. No és només el fet d'atacar la gent, sinó de destruir tot allò que es necessita per viure: edificis malmesos, infraestructures i xarxes viàries inservibles, subministraments i serveis tallats, ciutats devastades... Tot plegat fa que la vida en molts conflictes armats esdevingui impossible. Tenim més guerres, és cert, però sobre tot aquestes guerres han esdevingut molt més brutals per a la població civil. Perquè la guerra, avui, no només ataca la població civil, sinó també les seves formes essencials de vida. Per això, el nombre de persones que fugen de la guerra, ja sigui desplaçant-se dins de les pròpies fronteres o cercant refugi fora, s'ha incrementat espectacularment: hem passat de 60 a 120 milions de desplaçats i refugiats en una dècada.

En aquest context de guerra i destrucció totals, cal remarcar –no només per la seva crueltat, sinó com a indicador de l'evolució que estem patint– els atacs a centres mèdics, un fet explícitament prohibit en les convencions de guerra. Diversos informes tant de les Nacions Unides com d'algunes ONG posen en relleu l'increment dels atacs contra hospitals, centres de salut i personal mèdic. Segons dades de la Safeguarding Health in Conflict Coalition (SHCC), el 2018 es van produir 973 atacs –una xifra considerada molt alta en aquells moments–, el 2021, 1.335, i el 2023, 2.562. El nombre de víctimes ha crescut de manera constant. De ser una pràctica excepcional, ha passat a ser una pràctica cada vegada més freqüent.

En diversos conflictes no només hem vist bombardejos sobre àrees poblades o atacs indiscriminats contra la població civil, també hem assistit a la recuperació de formes, profundament cruels, de fer la guerra, com els assetjaments, els encerclaments i totes les tècniques per pressionar la població perquè es rendeixi, perquè marxi o perquè es revolti contra els actors armats que combaten en aquell territori.

Malauradament, tot sembla indicar que, lluny de resoldre's en el futur més immediat, la degeneració pel que fa a les formes de fer la guerra s'agreuja. El fet que cada cop més potències i governs incrementin, de manera més evident i pública, el seu menyspreu pels organismes i mecanismes de governança multilateral i que, d'altra banda, desobeeixin públicament els tribunals de justícia internacional, fa presagiar més vulneracions de drets humans i més impunitat per als qui les executin, la qual cosa, al seu torn, reforçarà aquestes pràctiques.

Un exemple, no pas petit, d'aquesta tendència és l'anunci de diversos països de sortir de la convenció que prohibeix les mines antipersona, un dels tractats més icònics, sòlids i universalment acceptats dels darrers trenta anys en matèria de desarmament i protecció de la població civil.

Sens dubte, davant d'aquest panorama, la possibilitat de teixir aliances impulsades per la societat civil, acompanyades pel món acadèmic intel·lectual, amb el suport d'organismes internacionals i la implicació d'aquells estats que no desertin de la justícia global, els drets humans i la pau, pot esdevenir un factor de canvi, o resistència, per assegurar cotes més altes de protecció de la població civil davant els conflictes armats.

